

ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΒΟΡΕΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: "ΠΥΡΣΟΥ", Α. Ε.

1940

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΟΥ ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΗΝ

ὑπὸ

Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Διεσώθη ἀρχαία πληροφορία, ἣν οὐδείς τῶν νεωτέρων, καθ' ὅσον μοι εἶναι γνωστόν, τῶν ὀπωσδήποτε ἀσχοληθέντων εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου φιλοσόφου Πυθαγόρου, ἐγνώρισεν· ἐπίσης οὐδείς τῶν ἐπιγραφικῶν, καθ' ὅσον γινώσκω, διέλαβεν, ἢ ἀναφέρει τι, περὶ αὐτῆς.

Τὴν πληροφορίαν ταύτην εὑρομεν ἐν τοῖς «*Σχολίοις εἰς τὴν Γραμματικὴν Τέχνην Διόνυσίου τοῦ Θρακῆς*» (ἔκδοσις Alfredus Hilgard 1901, σελ. 183, στίχ. 31 κέ.), ἀναγεγραμμένην εἰς τὰ Scholia Vaticana τοῦ κώδικος C, καὶ ἔχουσαν ὧδε: «*Ἀπολλώνιος δὲ ὁ Μεσσήνιος ἐν τῷ περὶ ἀρχαίων γραμμάτων φησὶ τινὰς λέγειν, ὅτι Πυθαγόρας αὐτῶν (ἔνν. γραμμάτων) τοῦ κάλλους ἐπεμελήθη, ἐκ τῆς κατὰ γεωμετρίαν γραμμῆς ῥυθμίσας αὐτὰ γωνίαις καὶ περιφερείαις καὶ εὐθείαις*».

Καὶ περαιτέρω ἐν σελ. 186, στίχ. 10 κέ. ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου φέρεται:

«*Γράμματα δὲ λέγεται . . . . ἢ παρ' ὅσον ἐκ τῶν παρὰ τοῖς γεωμέτραις λεγομένων γραμμῶν ἐσχημάτισται καὶ γὰρ ὁ Πυθαγόρας, ὡς φασί, (τοῦ) κάλλους αὐτῶν ἐπεμελήθη ἐκ τῆς κατὰ γεωμετρίαν γραμμῆς*».

Σημειωτέον, ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ παραλείπεται τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔργον τοῦ συγγραφέως, ἕξ οὗ ἐλήφθη ἡ πληροφορία.

Καὶ περαιτέρω σελ. 192:

«*Ἢ παρ' ὅσον ἐκ τῶν παρὰ τοῖς γεωμέτραις λεγομένων γραμμῶν ἐσχημάτισται καὶ γὰρ, ὡς φασιν, ὁ Πυθαγόρας τοῦ κάλλους αὐτῶν ἐπεμελήθη, ἐκ τῆς κατὰ γεωμετρίαν γραμμῆς ῥυθμίσας αὐτὰ γωνίαις καὶ εὐθείαις καὶ περιφερείαις*».

Ὅμοίως καὶ ἐνταῦθα παραλείπεται, ὡς ἀνωτέρω, ὁ Ἀπολλώνιος. Ἐν δὲ Anecdota Graeca τοῦ Immanuelis Bekkeri (1816)

Τόμ. Β' σελ. 628 κέ. περιλαμβάνεται ἡ Διονυσίου τοῦ Θρακῆς Γραμματική, ἀπὸ δὲ σελ. 645 τὰ *Σχόλια εἰς τὴν Διονυσίου τοῦ Θρακῆς Γραμματικὴν*, καὶ ἐν αὐτοῖς, σελ. 784, περιέχεται ἡ πρώτη μόνον ἐκ τῶν παρατεθεισῶν ἀνωτέρω πληροφοριῶν, καὶ δὴ αὐταῖς λέξεσιν :

«*Ἀπολλώνιος δὲ ὁ Μεσσήνιος ἐν τῷ περὶ ἀρχαίων γραμμάτων φησὶ τινὰς λέγειν, ὅτι Πυθαγόρας αὐτῶν τοῦ κάλλους ἐπεμελήθη ἐκ τῆς κατὰ γεωμετρίας γραμμῆς ὀρθομίσας αὐτὰ γωνίας καὶ περιφερείας καὶ εὐθείας*».

Εἶναι λοιπὸν βέβαιον, ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος οὗτος, ὁ ἐκ τῆς Σικελικῆς βεβαίως Μεσσήνης, εἶχε γράψει σύγγραμμα «*περὶ ἀρχαίων γραμμάτων*».

Τὸν τε συγγραφέα ὅμως τοῦτον καὶ τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ ὑπὸ οὐδενὸς ἄλλου ἀρχαίου ἢ νεωτέρου συγγραφέως εὑρομεν ἀναφερόμενον, οὐδὲ περιλαμβανόμενον ἐν τοῖς *Fragmenta Historicorum Graecorum*.

«*Ἀρχαῖα*» δὲ γράμματα νοοῦνται ἀσφαλῶς τὰ «*προευκλείδεια*», ὡς ἀπεδείξαμεν ἐν τῇ *Ἐπιγραφικῇ* ἡμῶν σελ. 49.

Ἐγραφε δὲ ὁ Ἀπολλώνιος ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ, ὅτι: «*τινὲς ἔλεγον, ὅτι ὁ Πυθαγόρας ἐπεμελήθη τοῦ κάλλους τῶν γραμμάτων*», φυσικῶ τῷ λόγῳ τῶν προευκλείδειων· οἱ «*τινὲς*» δὲ οὗτοι νοοῦνται βεβαίως μαθηταὶ τοῦ Πυθαγόρου, ἢ ἐν γένει Πυθαγόρειοι, οἵτινες, ἀσχοληθέντες λεπτομερῶς εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ διδασκάλου, ἀνέγραψον, ὅτι οὗτος καὶ τοῦ κάλλους τῶν γραμμάτων ἐπεμελήθη. Ἡρμήνευον δὲ καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπιμελείας ταύτης: ἐρρύθμισε δηλαδὴ τὰ γράμματα διὰ γωνιῶν, διὰ περιφερειῶν καὶ δι' εὐθειῶν γραμμῶν ἐκ τῆς κατὰ γεωμετρίας γραμμῆς ὁ φιλόσοφος.

Εἶναι ἄρα γε ἀληθῆς, ἢ τοῦλάχιστον πιθανή, ἡ πληροφορία αὕτη; Μὴ ἔχοντες εὐρυτέρας πηγὰς, εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ περιορισθῶμεν εἰς εἰκασίας.

Εἶναι δηλαδὴ πιθανὸν τὸ ὅτι ἠσχολήθη καὶ περὶ τοῦ κάλλους τῶν γραμμάτων τῶν ἐπιγραφῶν ὁ μέγας ἐκεῖνος φιλόσοφος; Νομίζομεν, ὅτι δὲν εἶναι ἀπίθανον.

Τοῦτο στηρίζομεν εἰς τὸ ὅτι ὁ μέγας Πυθαγόρας ὄντως ἠσχολήθη, κατὰ τὴν ἑαυτοῦ νεότητα βεβαίως, εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ κάλλους τῶν ἐπιγραφῶν, ἰδίως τῶν ἐπὶ ἐγγεγλυμμένων λίθων καὶ σφραγίδων.

Εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς εἰκασίας ἡμῶν ταύτης συντελεῖ τὸ ὅτι ὁ Πυθαγόρας ἦτο υἱὸς τοῦ σφραγιδιογλύφου Μνησάρχου, φαίνεται δὲ εὐλογον, ὅτι ὄντως ἠσκησεν ἐν ἀρχῇ τὴν τέχνην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐκεῖθεν δὲ ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ἀποδίδῃ, τὰ μικρότατα ἄλλως τε ἐπὶ

τῶν σφραγίδων καὶ τῶν ἐγγεγλυμμένων λίθων γράμματα, ὠραῖα καὶ εὐδιάκριτα, ἐπιμελούμενος ἰδιαζόντως τοῦ κάλλους αὐτῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πυθαγόρας ἀναφέρεται ἀναμιχθεὶς καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ εἰς τὴν διοίκησιν, τούτων δὲ τῶν ἀρχόντων ἐν τῶν πρώτων μελημάτων ἦτο ἡ κοπὴ νομισμάτων, δυνάμεθα εὐλόγως νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἐπεμελήθη καὶ τοῦ κάλλους τῶν ἐπὶ νομισμάτων ἐπιγραφῶν, τοῦ Κρότωνος π.χ. καὶ ἄλλων πόλεων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, αὐτός τε καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Πράγματι δέ, ἐὰν διεξέλθωμεν μετὰ προσοχῆς τὰς ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Μεγ. Ἑλλάδος ἐπιγραφάς, καὶ δὴ τῶν πρώτων ἐκεῖ κοπέντων, θὰ ἴδωμεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ 550 π. Χρ. περίπου καὶ ἐφεξῆς ἐμφανίζονται τὰ ἐπὶ νομισμάτων γράμματα πολὺ ὠραιότερα τῶν προγενεστέρων, π.χ. τῶν ἐπὶ ἀργυρῶν στατήρων τοῦ Κρότωνος, τοῦ Ῥηγίου, τῶν Συβαριτῶν, τῆς Πάλλου, κατ' ἐμὴν ἐρμηνείαν καὶ ἀνάγνωσιν τῶν νομισμάτων τῆς πόλεως ταύτης (βλ. Ἐπιγραφικὴν μου σελ. 50 Σημ. 3), τῆς Ποσειδωνίας ἰδιαζόντως τούτων εἶναι ὠραιότατα τὰ νομίσματα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ σύγχρονα τῆς Καυλωνίας, τῆς Δάγκλης, τῶν Σικελικῶν καὶ ἄλλων πόλεων, ἅτινα οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν φθάνουσι τὴν ὠραιότητα τῶν προηγουμένων· ἐπίσης ὠραιότατα εἶναι τὰ νομίσματα, δηλαδὴ αἱ ἐπὶ νομισμάτων ἐπιγραφαὶ τῶν Συρακουσῶν, τοῦ Μεταποντίου καὶ λοιπῶν πόλεων. Εἰς τινὰς τούτων ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὅτι μετέβη καὶ παρέμεινεν αὐτὸς ὁ Πυθαγόρας.

Ἴσως καὶ εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐπιγραφῶν τῶν δημοσίων γραμμάτων τοῦ Κρότωνος καὶ ἄλλων πόλεων, πρὸ πάντων δὲ τῶν ἀναθηματικῶν καὶ ἐπιτυμβίων, ἡ συμβολὴ τοῦ Πυθαγόρου, διὰ πλείστων ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ βεβαίως, ἀπὸ τοῦ 550 π. Χρ. περίπου καὶ περαιτέρω, ὑπῆρξεν ἐπίσης σπουδαία. Ὅτι δὲ τὰ γράμματα ἐμφανίζουσι εὐθείας, γωνίας καὶ περιφερείας εἶναι παντὶ δῆλον, ὡς π.χ.

Π Ν Θ Α Γ Ο Ρ Α Σ

ἐνθα φαίνεται, ὅτι ταῦτα «ῥυθμίζονται γωνίαις καὶ εὐθείαις καὶ περιφερείαις ἐκ τῆς κατὰ γεωμετρίαν γραμμῆς».